

СТАН СУЧАСНОГО ДИСКУРСУ ЕКОНОМІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

THE STATE OF THE MODERN DISCOURSE OF ECONOMICIZATION OF FOREIGN POLICY OF INDEPENDENT UKRAINE

Котик Ю.В.,

orcid.org/0000-0002-1378-3396

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики
Донецького національного університету імені Василя Стуса

У статті аналізуються дослідження з економізації зовнішньої політики та економічної дипломатії України. Доводиться, що ідея економізації зовнішньої політики держави має багатовікову історію, а її впровадження відбувалося під впливом англосаксонської традиції. Дискурс суспільно-економічного феномена економізації зовнішньої політики та економічної дипломатії держави є предметом постійної дослідницької уваги провідних теоретиків-економістів, наукових шкіл, державних діячів. В українському науковому просторі цей напрям виокремлюється з початком XXI століття. Важливо, що емпіричний складник для українських наукових розвідок становлять опитування населення й експертів щодо пріоритетів і якості зовнішньої політики України. Питання економічних аспектів зовнішньої політики України на офіційному рівні отримало розуміння його як вагомого складника науки про міжнародні відносини. Науковий доробок зарубіжних дослідників став основою становлення та формування процесу економізації зовнішньої політики держави. Водночас спостерігається тенденція до збільшення праць іноземних фахівців, присвячених економічній дипломатії України. Стверджується, що на висвітлення нашої проблематики в українських наукових колах вплинули суспільно-політичні процеси в Україні. Вони зумовили її особливості й необхідність виокремлення етапів: 1999–2013 рр., якому притаманні відсутність системності, послідовності й інтенсивності в дослідницькому процесі та 2014р. й донині, де відбувається активне кількісне зростання ґрунтовних і всебічних наукових розвідок. Водночас аналіз сучасного дискурсу економізації зовнішньої політики України, зважаючи на здобутки, вимагає подальшої дискусії, уваги до мікроекономічної та недержавної дипломатії, а також комплексного економічного, політичного й соціологічного дослідження.

Ключові слова: економізація, зовнішня політика, економічна дипломатія, наукове дослідження, дискурс.

The article analyzes research on the economization of foreign policy and economic diplomacy of Ukraine. It turns out that the idea of economizing the foreign policy of the state has a long history, and its implementation took place under the influence of the Anglo-Saxon tradition. The discourse of the socio-economic phenomenon of economization of foreign policy and economic diplomacy of the state is the subject of constant research attention of leading theorists-economists, scientific schools, statesmen. In the Ukrainian scientific space, this area has been identified since the beginning of the XXI century. It is important that the empirical component for Ukrainian scientific intelligence is surveys of the population and experts on the priorities and quality of Ukraine's foreign policy. The issue of economic aspects of Ukraine's foreign policy at the official level has been understood as an important component of the science of international relations. The scientific achievements of foreign researchers became the basis for the formation and formation of the process of economization of foreign policy. At the same time, there is a tendency to increase the work of foreign experts on economic diplomacy in Ukraine. It is claimed that the coverage of our issues in Ukrainian scientific circles was influenced by socio-political processes in Ukraine. They determined its features and the need to distinguish the stages: 1999–2013, which is characterized by a lack of system, consistency and intensity in the research process and 2014 and to this day, where there is an active quantitative growth of thorough and comprehensive scientific research. At the same time, the analysis of the current discourse of economization of Ukraine's foreign policy, given the achievements, requires further discussion, attention to microeconomic and non-state diplomacy, as well as comprehensive economic, political and sociological research.

Key words: economization, foreign policy, economic diplomacy, research, discourse.

Постановка проблеми. Опитування українців у 2017 році з'ясувало, що 54,1% дає підстави стверджувати, що 54,1% респондентів мають у пріоритеті розвиток зовнішньої політики та її економізацію [1]. Важливо, що це питання є консенсусним для населення нашої країни незалежно від соціальної, професійної, вікової чи територіальної стратифікації. Окрім того, процес економічної глобалізації: виникнення, нових регіональних і світових інтеграційних структур, кількість, що зростає, і роль інтернаціональних суб'єктів

господарювання, на кшталт ТНК та ТНБ, що значно перевищують економічні ресурси малих і навіть середніх держав, а головне, агресія Росії проти України вимагають від української держави ефективного управління зовнішньоекономічною діяльністю, злагодженої та професійної діяльності її інституцій, економічної дипломатії зокрема. Саме тому, урахувавши завдання оновити Угоду про асоціацію з ЄС, особливо в царині «промислового безвізу», долучення до Європейського зеленого курсу та угоди про «Відкрите небо» у 2021 році,

Президент України В. Зеленський «залучення прямих іноземних інвестицій в Україну, просування українського експорту, відстоювання інтересів українського бізнесу за кордоном» виокремив основними завданнями у сфері економічної дипломатії [2]. Важливо, що питання економічних аспектів зовнішньої політики України на офіційному рівні отримало розуміння його як вагомого складника науки про міжнародні відносини. Визначення ступеня дослідженості, напрямів і проблемних питань економізації зовнішньої політики України залишається актуальним для формування економічної безпеки держави, тому є полем нашої наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку теорії економізації зовнішньої політики держави здійснили представники західноєвропейської науки. Підвалини дискурсу економізації дипломатії закладені в працях Г. Моргентау [4], Г. Берріджа [5], Н. Баєна та С. Вулкока [8]. Особливостям економізації зовнішньої політики України присвячені роботи вітчизняних авторів: Н. Татаренко [25], О. Шарова [31; 32], А. Веселовського [27].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дискурс суспільно-економічного феномена економізації зовнішньоекономічної діяльності держави й економічна дипломатія є предметом постійної дослідницької уваги провідних теоретиків-економістів і наукових шкіл. В українському науковому просторі цей напрям виокремлюється лише з початком ХХІ століття, є малодослідженим, актуальним і тому потребує систематизації напрацювань і подальшої дискусії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – окреслити наукові здобутки у висвітленні зарубіжного досвіду ефективності економічної дипломатії, з'ясувати стан дослідження економізації зовнішньої політики незалежної України та її економічної дипломатії, які є взаємопов'язаними та взаємозалежними суспільно-економічними явищами, визначити особливості й динаміку процесу, окреслити можливі шляхи та напрями наукових пошуків.

Для досягнення мети ми плануємо вирішити кілька взаємопов'язаних завдань: дослідити зарубіжний досвід економізації дипломатії; запропонувати періодизацію наукових досліджень із цієї проблематики в Україні, визначивши етапи й обґрунтувавши специфіку кожного; систематизувати напрацювання, надати рекомендації щодо напрямів для подальшого пошуку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідея економізації зовнішньої політики держави має багатовікову історію. Насамперед як становлення економічної дипломатії, що є її складником. Фіналізація її втілення відбувалася під впливом англосаксонської традиції: теорії «невидимої

руки» А. Сміта [3, с. 334], доктрини п'ятого президента США Д. Монро «Америка для американців», «доктрини Хей», «дипломатії долара» У. Тафта, «план Маршала». Логічним результатом стали ініціативи заступника держсекретаря США Л. Іглбергера в листопаді 1989 року, які остаточно сформуливали економізацію як напрям зовнішньої політики у США, а надалі в усіх провідних країнах світу, набуття системного державницького явища. Закономірно, що на початку ХХІ ст. напрям економізації зовнішньої політики починає формуватися в Україні.

Підсумовуючи, теорія і практика економізації зовнішньої політики держави активно формується за кордоном: обговорюється на науковому й експертному рівні, перебуває в полі зору громадськості. Свідченням цього є опублікована в 1959 році праця одного із засновників політичного реалізму Ганса Моргентау (Hans J. Morgenthau). Автор виокремлює серед дев'яти факторів, що формують могутність держави, – економічний, складником якого є державне управління економічними заходами в зовнішній політиці [4]. Більшість зарубіжних науковців визначають предмет дослідження – економічну дипломатію (economic diplomacy) – як окремий складник дипломатії загалом. Такий підхід простежується в роботі Г. Берріджа (Berridge G.R.), яка перевидана в п'яте й присвячена теорії і практиці дипломатії [5]. Серед досліджень, присвячених напрямам і перспективам економічної дипломатії та висвітленню досвіду економізації зовнішньої політики успішних країн, на особливу увагу заслуговує спеціальний випуск Гаазького журналу дипломатії за редакцією Пітера ван Бергейка, Маайке Окано-Хейманса та Яна Меліса [6]. Так, у статті однойменних авторів доводиться вплив закону перебалансування сил між провідними акторами на економічну безпеку регіонів, висвітлюються зміни політико-економічних інструментів, що використовують держави, і багатомірність економічної дипломатії [6, с. 4–7]. У напрацюванні Маайке Окано-Хейджманса висвітлюються чотири аспекти: історичні закономірності економічної дипломатії, конкретні напрями, що використовують уряди провідних держав, дослідні інститути розвитку економічної дипломатії, стратегія й мета сучасних наукових досліджень із цієї тематики [6, с. 7–37]. У контексті успішного розвитку економічної дипломатії в Україні корисним стане досвід Японії та Китаю. Аналіз економічної дипломатії Японії в умовах світової кризи 2008 року, а саме: позитивного напрацювання у співпраці з МВФ, успішного контролю над грошовими капіталами в умовах світової фінансової кризи 2007–2009 рр. та жорсткої конкуренції з Китаєм за регіональне лідерство – подано в доробку Мірея Соліса [6, с. 38–63]. «Великий стиль влади» в економічній дипломатії

Китаю: його сутність, історичні корені, відповідність сучасним вимогам держави, формування іміджу «добросесного гегемона», що базується на давньокитайській філософії, – це наукове поле дослідження Ян Цзяня [6, с. 63–83].

У статті Стівена Вулкока аналізуються визначення економічної дипломатії, визначаються фактори впливу на економічну дипломатію ЄС, значення цих факторів у переговорному процесі, виокремлюються економічні напрями, у яких Європейський Союз обмежує національні інтереси членів співтовариства, розглядається роль економічної дипломатії в ЄС, яка, на думку автора, полягає в сприянні інтересам усім суб'єктів підприємницької діяльності, а не в просуванні окремих національних компаній і держав-членів співтовариства [6, с. 83–101]. Економічній ефективності дипломатичних представництв на прикладі України, аналізу їх внеску у двосторонню торгівлю із застосуванням гравітаційної математичної моделі, доведенню прямої залежності між якісною роботою зовнішньої дипломатії та зростанням експортних потоків присвячено працю Пітера ван Бергейка [6, с. 101–121]. У науковій розвідці Олів'є Нарей йдеться про комерційну дипломатію в контексті сприяння міжнародному бізнесу: сутність, її роль у стимулюванні торговельної та інвестиційної політики, професійну підготовку фахівців – менеджерів комерційної дипломатії [6, с. 121–149]. У сучасній науковій праці Р. Райхарда аналізується тенденція зростання економічного складника в діяльності МЗС провідних країн світу на прикладі дипломатичної служби Франції [7]. Автор доводить високу адаптивність французької економічної дипломатії в умовах глобалізації, наявність політичної волі в перших осіб держави для реформування інституцій відповідно до вимог світогосподарського розвитку, досліджує просування французьких технологій на міжнародних ринках, державне сприяння зовнішньоекономічній діяльності малого та середнього бізнесу, імплементацію спрощеного візового режиму для суб'єктів підприємницької діяльності з країнами, що мають статус стратегічного партнера [7].

Серед останніх дослідницьких доробків, системного розуміння економічної дипломатії варто відзначити монографію інтернаціонального колективу за редакцією представників Лондонської школи економіки Ніколаса Баєна (Nicholas Bayne) і Стівена Вулкока (Stephen Woolcock) «Нова економічна дипломатія» [8]. У цьому виданні на прикладі країн різного суспільного походження та регіональної належності висвітлюється сутність основних аспектів економічної дипломатії, а також провадиться їх розгляд у практичному вимірі [9]. На особливу увагу заслугове детальний аналіз кореляції економічної

дипломатії та системи прийняття зовнішньополітичних рішень у книзі Чарльза Четтер'є (Charles Chatterjee) [10]. «Першочерговим фактором, що призводить до зміни зовнішньополітичних цілей держав, є зміни в структурі міжнародної системи» [11]. Дискусія щодо нових вимірів економічної дипломатії Туреччини в умовах багатоплярності, яка була ініційована Комітетом з питань зовнішньоекономічних відносин цієї країни, висвітлюється в роботі Угур Юнал (Uğur Ünal) [11].

З-поміж наукових розвідок російських учених, присвячених діяльності й перспективам економічної дипломатії в умовах глобалізації, вирізняється робота Л. Капиці [12]. У дисертації Д. Дегтерьова розглядаються питання комплексного використання інструментів економічної дипломатії, ефективності її в різних країнах, виходячи з оцінки діяльності в окремо взятому регіоні, особливостей економічної дипломатії провідних країн світу та Росії на ринках малорозвинутих держав [13].

Серед нечисленних напрацювань, присвячених Україні, необхідно виокремити дослідження Ліна Дебеуазі (Lyn Debevoise), у якому розкриваються соціально-політичні зміни, стан інвестиційного клімату, наводиться динаміка надходжень прямих іноземних інвестицій, аналізуються досягнення реформи державного управління зовнішньоекономічною діяльністю після Революції Гідності [14]. Досвід економізації зовнішньої політики Польщі щодо України проаналізовано в статті Пауліни Матери (Paulina Matera) [15]. Для оцінки ефективності політики автор використала теоретичні моделі, запропоновані Елліотом, Ріпсманом, Хаасом та О'Салліваном і Лонгом [15].

Процес економізації зовнішньої політики незалежної України нерозривно пов'язаний зі світовими традиціями, але має свої особливості, які зумовлені такими історичними реаліями: станом становленням державності й, відповідно, незалежної зовнішньої політики, незавершеністю економічних і політичних реформ, слабкістю громадянського суспільства, необхідністю інтегруватися у світову господарську систему, яка вже інституціонально та нормативно склалася, за умов кількісно та якісно слабкої економіки [9]. Історичні реалії вплинули на зміст, напрями й хід наукових розвідок економізації зовнішньої політики України та необхідність, на нашу думку, виокремити в цьому дискурсі два етапи: 1999–2013 рр. та 2014 рік і донині.

Перший етап. У 1999 році Президент Л. Кучма вперше використав термін «економізація зовнішньої політики України», розглядаючи його як один із пріоритетних напрямів розвитку [16]. Однак стратегія «багатовекторності», а іноді невизначеності в зовнішній політиці в умовах впливу кланово-олігархічної системи негативно вплинула на розвиток українського суспільства. Саме тому

відсутність системності, послідовності та інтенсивності – характерні риси для дослідницького процесу тематики в 1999–2013 рр.

Чи не вперше у вітчизняній літературі визначення дефініції «економічна дипломатія» надається в українській дипломатичній енциклопедії у 2004 році [17]. Одна з перших розвідок В. Вергуна присвячена зарубіжному досвіду діяльності економічної дипломатії в Німеччині та США. Автор аналізує цілі й завдання економічної дипломатії Німеччини та її механізми з погляду забезпечення інтересів національного бізнесу на міжнародних ринках, розгалужену, багаторівневу та багатогалузеву систему сприяння державними й недержавними інституціями підтримки зовнішньоекономічної діяльності, роль парламенту в цьому процесі [18], «особливості інституційно-функціонального механізму дипломатичного забезпечення економічних інтересів американських компаній у глобальному конкурентному середовищі», процес становлення дипломатичної служби США [19]. Дотичною до теми дослідження, а саме проблеми участі державних органів управління в регулюванні торгівлі та послугами в рамках міжнародних торговельних угод, є публікація Р. Заблоцької [20]. Однією з перших наукових розвідок, присвячених означеній вище темі, є стаття В. Барановської. У публікації приділяється увага особливостям становлення економічної дипломатії в Україні й умовам прискорення економізації її зовнішньої політики, впливу геополітичного становища та світового рейтингу на міжнародній арені на перспективи зростання нашої держави, щораз більшій ролі дипломатії в зовнішньоекономічній політиці. Слушною є думка про опосередкований вплив на економізацію зовнішньої політики України фіскальних, кредитно-фінансових, правових та інституціональних механізмів [21]. Незважаючи на заангажованість Ю. Чугуєнка в оцінці економічних здобутків України за Президента України В. Януковича, у його роботі варто відзначити напрацювання стосовно ролі економічної дипломатії в умовах глобальних викликів, що зростають: екологічних, фінансово-кредитних, етнічних, релігійних для економічної безпеки держави, значення освіти й управлінських навичок для сучасного дипломата, порушується питання становлення мікродипломатії в Україні [22]. Серед вітчизняних праць 1999–2013 рр. різнопланового висвітлення економічна дипломатія набула в працях К. Фліссака. Дослідник сформулював політичні та економічні завдання економічної дипломатії країни для просування своїх інтересів у міжнародних інтеграційних об'єднаннях [23], систематизував напрями її діяльності для забезпечення енергетичної безпеки України та державні принципи у співпраці з міжнародним товариством [24].

Другий етап. Революція Гідності розпочалася з Євромайдану, тому економічний складник був одним із пріоритетних. Анексія Криму, російська агресія на Сході України докорінно змінили зовнішньоекономічну політику держави. Прийняття Експортної стратегії на ринково-демократичних засадах стало каталізатором економізації зовнішньої політики України. Ці обставини зумовили активне зростання ґрунтовних, усебічних досліджень українських науковців і виокремлення етапу (2014 рік і до сьогодення) у процесі дослідження теми.

Аналітичне, політико-економічне дослідження Н. Татаренко дає теоретичне обґрунтування особливостей методів дипломатії в умовах постійних глобальних змін, сучасної моделі економічної дипломатії, приділяє увагу професійним вимогам, що зростають, до дипломата й необхідності формування школи економічної дипломатії. На думку автора, завданням органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності держави є досягнення компромісу між інтересами суспільства та прагненнями суб'єктів господарювання [25]. Цей дискурс продовжується в статті О. Білоруса [26], де формується місце й значення глобальної економічної дипломатії в умовах нового економічного світового порядку.

Створення української моделі економічних зовнішньополітичних інституцій, що базується на використанні адаптивних для нашої держави світових зразків, розгалуженої й ефективної структури недержавної економічної дипломатії – предмет особливої уваги в працях кадрового дипломата А. Веселовського [27]. Особливостям економічної дипломатії як інституції антикризових заходів на всіх рівнях: національному, регіональному та глобальному – в умовах прискорення й поглиблення Четвертої промислової революції, економізації зовнішньої політики як засобу співпраці між країнами присвячена праця Н. Грущинської [28]. У напрацюванні Н. Лещенка та Л. Антонової надається компаративний аналіз трактування дефініції «економічна дипломатія», доводиться визначальна роль уряду України в посиленні дієвості й різноплановості інструментарію дипломатії в зовнішньоекономічній діяльності, визначенні векторів модифікації засобів дипломатії в умовах постійних і швидких змін у світовій економіці [29].

«Експортна стратегія України», схвалена КМ України 27 грудня 2017 року, визначила векторні цілі зовнішньої торгівлі нашої держави на 2017–2021 рр. і стала каталізатором економізації зовнішньої політики загалом [30].

Серед останніх праць вітчизняних авторів, що ґрунтовно й усебічно досліджують проблематику сьогодні, відзначимо роботи О. Шарова, який займається аналізом та узагальненням світового досвіду економізації зовнішньої політики

держав, проблемою макроекономічної дипломатії: її валютно-фінансовими аспектами, визначенням геоелектронічної локації України, вивченням особливостей вербально-письмової дипломатії [31; 32]. На ефективності антикризової економічної дипломатії в умовах глобальної пандемії та заходів, обґрунтованих за допомогою методів економетричного моделювання, що сприятимуть зростанню українського експорту з перспективними країнами, акцентується увага в статті А. Гаманюка [33]. Окрім того, важливий емпіричний складник для наукової розвідки становлять опитування населення й експертів щодо пріоритетів і якості зовнішньої політики, серед яких варто виокремити проект Інституту світової політики «Аудит зовнішньої політики України» [1] і щорічні огляди ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма» за підтримки Фонду ім. Ф. Еберта [34–38]. Нормативно-правові

засади економізації зовнішньої політики України формують документи органів державної влади [39; 40].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Науковий доробок зарубіжних дослідників став основою становлення й формування суспільно-економічного явища: економізації зовнішньої політики України та її економічної дипломатії. На висвітлення проблематики в українських наукових колах вплинули суспільно-політичні процеси в Україні, що зумовило його особливості та виокремлення етапів. Аналіз сучасного дискурсу економізації зовнішньої політики України, зважаючи на здобутки, вимагає уваги до мікроекономічної та недержавної дипломатії, а також комплексного економічного, політичного й соціологічного дослідження, яке відповідатиме принципу «внутрішні процеси» – «зовнішня поведінка».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аудит зовнішньої політики України. Рекомендації до стратегії зовнішньої політики. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Audit_sum_01_60_inet_ukr.pdf (дата звернення: 30.01.2021).
2. Зеленський закликав послів за кордоном залучати прямі іноземні інвестиції в Україну. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/investments/710610.html> (дата звернення: 30.01.2021).
3. Історія економіки та економічної думки : навчальний посібник / ред. колегія : В.М. Ковальчук (голова) та ін. Київ : Знання, 2008. 647 с.
4. Morgenthau H.J. The Economics of Foreign Policy. *Challenge*. 1959. February. P. 8–13.
5. Berridge G.R. Diplomacy. Theory and Practice. 5th edition. London : Palgrave Macmillan. 2015. 296 p.
6. Economic diplomacy: economic and political perspectives / edited by Peter A.G. van Bergeijk, Maaikje Okano-Heijmans and Jan Melissen Leiden. Boston, 2011. 227 p. URL: [phttp://khoaqth.ufl.udn.vn/img/uploads/quocthoc/sachmoi/Economic%20Diplomacy_Economic%20and%20Political%20Perspectives.pdf](http://khoaqth.ufl.udn.vn/img/uploads/quocthoc/sachmoi/Economic%20Diplomacy_Economic%20and%20Political%20Perspectives.pdf) (дата звернення: 30.01.2021).
7. Экономизация дипломатической службы и научной дипломатии развитых стран. Опыт Франции. *Международные процессы*. 2017. Т. 15. № 2. С. 168–177. URL: <http://intertrends.ru/system/Doc/ArticlePdf/1912/YNxa3VWVYo.pdf> (дата звернення: 05.02.2021).
8. The New Economic Diplomacy. 4th Edition. Ed. by N. Bayne and St. Woolcock. Abingdon, Oxon ; New York : Routledge, 2017. 339 p.
9. Котик Ю. Економізація зовнішньої політики незалежної України. *Політичне життя*. 2020. № 3. С. 104.
10. Chatterjee Ch. Economic Diplomacy and Foreign Policy-making. Cham, Switzerland : Palgrave Macmillan, Springer Nature Switzerland AG, 2020. 201 p.
11. Uğur Ünal. Economic diplomacy of turkey in the context of politics of prestige in foreign economic relations. URL: 2019.<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/729508> (дата звернення: 30.01.2021).
12. Экономическая дипломатия в условиях глобализации / под общей ред. Л.М. Капицы. Москва : МГИМО-Университет, 2010. 623 с.
13. Дегтерев Д. Микро- и макроэкономическая дипломатия. *Теория и практика* : сборник научных трудов профессорско-преподавательского состава, научных сотрудников и аспирантов по итогам НИР 2007 года. Санкт-Петербург : Санкт-Петербургский государственный университет экономики и финансов. 2008. С. 225–228. URL: http://mgimo.ru/upload/iblock/918/9180a89_ea82099c030c472006d3622f2.pdf (дата звернення: 28.01.2021).
14. Lyn Debevoise. Investment Climate Statements: Ukraine. 2020. <https://www.state.gov/reports/2020-investment-climate-statements/ukraine/> (дата звернення: 28.01.2021).
15. Paulina Matera. Economic Incentives as Tools of Foreign Policy: Polish Engagement in Ukraine, *European Review*. 2020. URL: <http://fpri.kiev.ua/wp-content/uploads/2011/01/UKRAINES-FOREIGN-POLICY-2006.pdf> (дата звернення: 06.02.2021).
16. Танасійчук О. Економізація зовнішньої політики України залишається пріоритетом діяльності Міністерства закордонних справ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/9344-ekonomizatsiya_zovnishnoii_politiki_ukraini_zalishatsya_prioritetom_diyalnosti_ministerstva_zakordonnih_sprav_16353.html (дата звернення: 01.02.2021).

17. Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин ; ред. кол.: Л.В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004. 797 с.
18. Вергун В. Забезпечення інтересів національного бізнесу засобами економічної дипломатії (на прикладі Німеччини). Теоретичні та прикладні питання економіки. Київ, 2011. Вип. 24. URL: http://tppe.econom.univ.kiev.ua/data/2011_24/Zb24_07.pdf (дата звернення: 30.01.2021).
19. Вергун В. Економічна дипломатія США: суть та особливості. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ, 2009. Вип. 86. С. 173–180. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/apmv/apmv_2010_088_0.pdf. (дата звернення: 29.01.2021).
20. Заблоцька Р. Особливості регулювання торгівлі послугами на багатосторонньому та регіональному рівнях. *Світ фінансів*. 2008. № 3 (16). С. 162–169.
21. Барановська В. Роль економічної дипломатії у зовнішньоекономічній діяльності країни. *Економіка та держава*. 2012. № 2. С. 24–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2012_2_7 (дата звернення: 25.01.2021).
22. Чугаєнко Ю. Економічна дипломатія в системі управління зовнішньоекономічною діяльністю держави. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 53–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_3_7 (дата звернення: 25.01.2021).
23. Фліссак К. Цілі та завдання економічної дипломатії в механізмах інтеграційних об'єднань. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 116. Ч. 2. С. 67–72.
24. Фліссак К. Економічна дипломатія як складова ефективність міжнародних інтеграційних процесів. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 109. Ч. 1. С. 55–57.
25. Татаренко О. Економічна дипломатія: світовий досвід та українські здобутки (політико-економічний аспект). *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2015. Вип. 22 (2). С. 4–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2015_22%282%29_3 (дата звернення: 01.02.2021).
26. Білорус О. Імперативи економічної дипломатії в умовах глобальної неоконвергенції. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2016. Вип. 23(3). С. 124–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2016_23%283%29_16 (дата звернення: 01.02.2021).
27. Веселовский А. Экспортный потенциал Украины: путь к возрождению. URL: <https://zn.ua/international/eksportnyy-potencial-ukrainy-put-k-vozhrozhdeniyu-.html> (дата звернення: 07.02.2021).
28. Грущинська Н. Економічний зміст дипломатії у світових тенденціях четвертої промислової революції. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. URL: <https://www.researchgate.net/publication/327926732> (дата звернення: 01.02.2021).
29. Левченко Н., Антонова Л. Економічна дипломатія як запорука національної безпеки держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 5. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/4.pdf (дата звернення: 01.02.2021).
30. Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-#Text> (дата звернення: 21.07.2020).
31. Шаров О. Економічна дипломатія: основи, проблеми та перспективи. Київ : НІСД, 2019. 560 с.
32. Шаров О. Іноземний досвід у галузі економізації зовнішньої політики. URL: <http://ufpa.org.ua/blog/3844> (дата звернення: 01.02.2021).
33. Гаманюк А. Антикризисная экономическая дипломатия: куда лучше экспортировать. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/06/9/661461/> (дата звернення: 01.02.2021).
34. Українська призма: зовнішня політика 2015. Київ : ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2016. 164 с.
35. Українська призма: зовнішня політика 2016. Київ : ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2017. 204 с.
36. Українська призма: зовнішня політика 2017. Київ : ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2018. 232 с.
37. Українська призма: зовнішня політика 2018. Київ : ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2019. 258 с.
38. Українська призма: зовнішня політика 2019. Київ : ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2020. 390 с.
39. Про деякі питання представництва економічних інтересів України за кордоном : 8 квітня 2010 р. № 522/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/522/2010#Text> (дата звернення: 01.02.2021).
40. Про Положення про дипломатичну службу в Україні : Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267/93#Text> (дата звернення: 01.02.2021).